

Maarten Vidal

Juristenconferentie der Lage Landen: recht en taal

Juristen zijn een van die soorten mensen waarvan men pleegt te zeggen dat je, als je er twee van bij elkaar zet, drie meningen te horen krijgt. Wanneer beide juristenverenigingen uit Nederland en Vlaanderen dan een Juristencongres der Lage Landen organiseren, en daarvoor bovendien ook samenwerken met vak- en taalgenoten uit de Cariben (enkel Curaçao en Aruba, want de sprekers uit de door de orkaan Irma getroffen Bovenwindse Antillen zagen zich gedwongen om hun deelname te annuleren), Suriname en Zuid-Afrika, dan krijg je ongetwijfeld heel wat verschillende meningen. En ook het onderwerp – recht en taal – leende zich tot heel wat invalshoeken. Dat was zeker zo, omdat de juristenverenigingen voor het eerst een gezamenlijk congres organiseerden en daarbij nauw samenwerkten met de Taalunie, en ook met taalkundigen, vertalers en tolken. Het spreekt trouwens boekdelen dat voor dat eerste congres geen technisch-juridisch thema werd gekozen, maar wel de verhouding tussen recht en taal.

Taal verbindt, maar kan ook uitsluiten

Antwerps hoogleraar Bernard Hubeau, die de conferentie opende, formuleerde het zo: "Recht is taal, want zonder taal kan een talige discipline als recht niet bestaan." Bovendien: doordat we een taal delen, verbindt die taal ons ook. Daarnaast creëert het recht een begrippenkader, waardoor juristen op een eenduidige manier met elkaar kunnen communiceren: de rechtstaal. Maar dat verbindende van de (rechts)taal mag geen grond tot uitsluiting worden. En dat risico bestaat in meerdere opzichten. Zo kan de rechtstaal op zich al uitsluitend werken voor wie er niet mee vertrouwd is. Een begrijpelijke rechtstaal is dus erg belangrijk en hoeft niet in de weg te staan van juridisch correct taalgebruik. Denk maar aan de archaische constructies in pleitnota's, vonnissen of akten die vermeden kunnen worden zonder dat de teksten aan juridische nauwkeurigheid inboeten. Een andere mogelijke vorm van uitsluiting vloeit voort uit het feit dat we in meertalige samenlevingen leven en ook rekening moeten houden met mensen die onze taal niet of onvoldoende machtig zijn. Dat geldt vooral in strafprocedures, waar het een mensenrecht is van de beschuldigde om – al dan niet met behulp van een tolk – het proces te volgen in een taal die hij verstaat.

Complexe taalsituatie in de Cariben en Suriname

Er bestaat met andere woorden niet alleen een spanningsveld tussen vaktaal en begrijpelijkheid, maar ook tussen het voorgeschreven gebruik van een officiële proceduretaal en de taal of talen die de procespar-

tijen echt begrijpen. Dat geldt in het bijzonder voor Suriname en het Caribisch gebied. In die landen is het Nederlands zeker niet voor iedereen de moedertaal en vervullen het Sranantongo en het Papiaments een evenzeer belangrijke rol van lingua franca. De sprekers uit die gebieden boden de Vlaamse en Nederlandse juristen een unieke blik op de manier waarop de rechtbanken daarmee omgaan. In Suriname gebeurt dat op een natuurlijke manier, zonder dat de mensen er echt stil bij staan. Er wordt af en toe in het Sranantongo of een andere taal gepraat, ook door de rechters, al is dat strikt gezien niet geregeld. Op Aruba en Curaçao verloopt alles formeler en wordt er vaak getolkt naar het Papiaments, de moedertaal van meer dan negentig procent van de bevolking. Soms gaan er ook stemmen op om dat Papiaments zelf als rechtstaal te gebruiken. Vooralsnog houdt men echter vast aan het Nederlands, omdat dat de proceduretaal is van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie voor de Caribische delen van het Koninkrijk en van de Nederlandse Hoge Raad, die als beroeps- en cassatieinstantie gelden voor de rechtbanken op de eilanden. Het gebruik van een gemeenschappelijke taal binnen het Koninkrijk der Nederlanden primeert dus boven de verstaanbaarheid van de procedure voor de vele eilandbewoners die het Nederlands slecht beheersen. En dat terwijl in Nederland het Fries in 2014 als rechtstaal werd erkend en momenteel binnen de rechtbank van Amsterdam een Engelstalig Nederlands Commercial Court wordt gecreëerd.

Rooms-Hollands recht in Zuid-Afrika

In Zuid-Afrika zien we een evolutie weg van meer- ►

taligheid. Het Afrikaans verdwijnt meer en meer als taal van de rechtsgang. Hoewel de Zuid-Afrikaanse Grondwet elf officiële talen erkent, wordt de praktijk *English only*, ten koste van het Afrikaans, dat lange tijd een sterke positie innam in de rechtbanken. Het Zuid-Afrikaanse burgerlijke recht grijpt immers terug naar het oude Rooms-Hollandse recht, dat vóór de codificatie door Napoleon ook in de Nederlanden gold. Een goede Zuid-Afrikaanse jurist moet daarom voor een gedegen begrip van een bepaalde rechtskwestie bronnen raadplegen in het Latijn, het Nederlands en het

Afrikaans. De huidige terugdringing van het Afrikaans en de evolutie naar *de facto* Engelse eentaligheid maken de kans erg klein dat ook de negen andere inheemse talen ooit een rol van betekenis zullen spelen in de rechtbanken, zodat de grondwettelijke meertaligheid van Zuid-Afrika wellicht een dode letter zal blijven.

De Europese Unie: een nieuwe toren van Babel

Zuid-Afrika spant echter niet de kroon op het vlak van het aantal officiële talen. De Europese Unie is met zijn 24 talen de meest meertalige rechtsorde ter wereld. En dat leidt tot een paradox: aan alle 24 taalversies van Europese regels wordt, ter wille van de rechtszekerheid, dezelfde rechtskracht toegekend, maar toch wordt van rechters verwacht dat zij rekening houden met alle andere taalversies wanneer zij een tekst moeten interpreteren, wat dan weer een zekere mate van rechtsónzekerheid schept. Want het valt wel eens voor dat er tussen die taalversies nuanceverschillen of zelfs regelrechte discrepanties bestaan. En dat komt alleen te weten wanneer je naast de Nederlandse versie ook een paar andere taalversies raadpleegt.

Traduttore traditore

Door de conferentie kon een brug worden geslagen met een vaak onderbelichte parajuridische beroeps-groep: de juridische tolken en vertalers. Zij vervullen

een belangrijke rol bij het tegengaan van uitsluiting door taal, maar worden vaak geconfronteerd met moeilijkheden van heel uiteenlopende aard. Zo komen ze wel eens terecht in moeilijke procedures met anderstalige minderjarigen, waar ondanks de taalbarrière een vertrouwensband moet worden opgebouwd met de justitiële instanties. Of wat te denken van een Turks vonnis dat moet worden vertaald en blijkt te bestaan uit één zin van vijftig pagina's ...

Overwegende dat het soms ook duidelijker kan

En dat brengt ons bij het laatste onderwerp: de vermijdbare complexiteit van onze rechtstaal. En de stelling dat die (in de woorden van een vooraanstaand rechtsgeleerde) vaak terug te leiden is tot *aangeleerde domheid*. Juristen hebben vooral geleerd om efficiënt met vakgenoten te communiceren, maar het ontbreekt hun dikwijls nog aan de nodige opleiding om met anderen te communiceren. Door vakjargon en taalkundige complexiteit te vermijden, wordt recht gedaan aan het recht van burgers om op een begrijpelijke manier toegang te krijgen tot hun eigen rechtssysteem. En dat kan het maatschappelijk draagvlak voor dat rechtssysteem alleen maar versterken.

Maarten Vidal is beleidssecretaris bij de Nederlandse Taalunie en jurist.

Contact: mvidal@taalunie.org

Het Internationaal juristencongres der Lage Landen vond plaats op 25 en 26 september 2017. Voorafgaand aan het congres werd een bezoek gebracht aan het Gerechtsgebouw van Antwerpen, het Vliederpaleis. Dit gebouw, ontworpen door architect Richard Rogers, wordt beschouwd als een van de merkwaardigste gebouwen uit de 21e eeuw in België.

Foto: Glen Peelman,
op Facebook:
Peelman photography